

Wojciech Kluj OMI, *Kształtowanie się podstawowych tekstów wiary w języku malgaskim*, Wydawnictwo Missio-Polonia, Warszawa 2013, ss. 378.

Droga pracy misyjnej oraz zainteresowań naukowych Wojciecha Kluja OMI, poświadczona rozwojem jego głównych nurtów badawczych (teologii misji, historii misji, misje wobec różnorodności językowej świata), doprowadziła go do próby oryginalnej syntezy w postaci rozprawy habilitacyjnej, omawianej w niniejszej recenzji. Praca ta ukazała się w ramach serii wydawniczej „Studia i Materiały Misjologiczne”. Wybrany przedmiot badań wydaje się bardzo zasadny, gdyż przenikanie się wiary i kultury w świecie dawnym i współczesnym jest coraz wnikliwiej analizowanym zjawiskiem. W odniesieniu do kultur afrykańskich wciąż panuje w tym kontekście wiele negatywnych stereotypów i uprzedzeń, które mają korzenie w wieku XIX.

Tytuł książki wskazuje na zagadnienie szerokie i skomplikowane, jednak autor we wprowadzeniu sprecyzował zakres rozprawy, stosowaną metodę oraz cele badawcze. Podstawą pracy jest refleksja teologiczna, nie zaś studium językoznawcze. W pierwszej części autor przyjął za punkt wyjścia analizę współczesnego nauczania Kościoła – *Magisterium Ecclesiae* – oraz tradycji misjologicznej. Jasno określił, co rozumie przez „podstawowe teksty wiary”, oraz opisał praktykę ich tłumaczeń. Zwrócił uwagę na specyfikę języka malgaskiego i świat duchowych wyobrażeń ludności mieszkającej na wyspie. W kolejnej części pracy omówiono kształtowanie się podstawowych tekstów wiary w czasach przedkolonialnych i kolonialnych. Podstawą źródłową stały się tu dawne katechizmy i tłumaczenia biblijne oraz kolejne malgaskie wersje modlitwy *Ojciec nasz*, *Pozdrowienia anielskiego*, *Składu apostołskiego*, *Dekalogu* oraz *Przykazań kościelnych*. Ukazane zostały także główne problemy tłumaczeń biblijnych na Madagaskarze w tradycji zarówno protestanckiej, jak i katolickiej. W trzeciej części poddany został analizie podobny proces kształtowania się podstawowych tekstów wiary po odzyskaniu niepodległości. Podstawa źródłowa jest podobna, lecz chodzi już o tłumaczenia opracowywane po Soborze Watykańskim II, ze szczególnym uwzględnieniem tłumaczeń mszału i liturgii godzin. Uwzględniony został także bardzo ciekawy i oryginalny wątek miejscowych pieśni religijnych.

Teologicznym mottem książki jest myśl wyrażona przez Pawła VI w adhortacji *Evangelii nuntiandi*, przypominająca, że depozyt wiary chrześcijańskiej jest wciąż na nowo przekładalny na wszystkie kultury i języki. Autor uczynił z tego przekonania nić przewodnią swych poszukiwań. Zainteresował go bardziej proces tworzenia się malgaskiej wersji pojęć teologicznych niż sam dobór terminów, dlatego nie było konieczności dokładnej

analizy językoznawczej, np. malgaskiej wersji Biblii. Co do innych tekstów, autor zmierzył się z interesującą kwestią praktyczną. Przygotowanie do chrztu świętego na Madagaskarze zakładało pamięciowe opanowanie niektórych tekstów odpowiadających w pewnym sensie tradycyjnemu polskiemu „pacierzowi”. Ponieważ w niektórych przypadkach stwierdzono różnice w tłumaczeniach stosowanych przez misjonarzy, ostatecznie do analizy wybrane zostały teksty przetłumaczone na język malgaski w najstarszym katechizmie.

Propozycją metodologiczną, która zasługuje na szczególną uwagę, jest pomysł opracowania czterech zasad referencyjnych. Pierwsza z nich to podkreślana przez o. Kluja zasada „podwójnej wierności” (wierze i miejscowemu językowi), która streszcza odwieczny problem, jak wyrazić dawne prawdy w nowym języku, kiedy nie da się tego przenieść na nowy język w dosłownym znaczeniu. Zasada „odniesienia kulturowego” przypomina, że w różnych kulturach dane słowa mają inne odniesienia do całego kontekstu kulturowego i dlatego słowo – nawet wiernie przetłumaczone – nie jest po prostu synonimem. Zasada „dynamiki języka” przypomina, że wybory poszczególnych słów w tłumaczeniu nie są nieodwracalne. Jednocześnie zachowując tradycję korzystania z danego słowa, ocala się pewne określenia archaiczne, które zostają utrwalone w języku. Zasada „zbiorowego podmiotu tłumaczącego” stanowi przypomnienie, że podstawowe teksty wiary nie są osobistą własnością kogokolwiek, a ich faktycznym „właścicielem” jest wspólnota. Z jednej strony te podstawowe teksty muszą uzyskać oficjalną aprobatę kompetentnych autorytetów, a z drugiej muszą zostać „przyjęte” przez modlącą się wspólnotę. Autor wywiódł powyższe zasady z dokumentów Kościoła, lecz zestawiał je w sposób oryginalny. Można nawet odnieść wrażenie, że jego twórczy wkład był w tym przypadku dominujący, a odwołanie się do *Magisterium* w swoisty sposób zabezpiecza przed ewentualną krytyką ze strony innych teologów. Ta część pracy jest szczególnie oryginalna i zasługuje na dalszą dyskusję specjalistów.

Śledząc proces tworzenia się podstawowych pojęć teologicznych w języku malgaskim, autor powoływał się na autorytet wybitnych językoznawców, dzięki czemu analiza sprawia wrażenie solidnej. Co do poprawności językowej muszą się jednak wypowiedzieć specjaliści w zakresie języka malgaskiego. Zaletą dzieła jest próba możliwie całościowego podejścia do tematu, czyli ukazanie jak najszerszego spektrum kultury plemion malgaskich. Można odczuć jednak pewien niedosyt związany ze wspólnototwórczym charakterem tradycyjnych religii malgaskich, a zwłaszcza rytuałami przejścia, gdzie wiele terminów używanych w tłumaczeniach chrześcijańskich nabiera nieco innego, lokalnego kolorytu. W pracy o. Kluja daje się wyraźnie zauważyć jej charakter teoretyczny, co uwydatnia zwłaszcza dość szybkie przechodzenie od przypadków „ogólnych”, np. też zaczerpniętych z dokumentów kościelnych lub przykładów ogólnej rzeczywistości afrykańskiej, do kwestii „szczegółowych”, malgaskich, i odwrotnie. Autor chciał w ten sposób podkreślić swoje wszechstronne spojrzenie na omawiane zagadnienia oraz osadzić wartości religijno-społeczne Malgaszy w kontekście szerszej rzeczywistości dialogu Kościoła z kulturami.

Jarosław Róžański
(UKSW, Wydział Teologiczny, Warszawa)